

نقد نفت و گاز

www.ketab.ir

دکتر ابراهیم موسی زاده

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

با همکاری:

هادی شکری

پژوهشگر و مدرس دانشگاه

سرشناسه	: موسی زاده ، ابراهیم ، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	: فقه نفت و گاز / ابراهیم موسی زاده، با همکاری هادی شکری
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۴۰۰-
مشخصات ظاهری	: ۲۰۷ ص.
شابک	: 978-600-114-652-7
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	: فارسی - عربی
موضوع	: معدن و ذخایر معدنی (فقه)
موضوع	: Mining Law (Islamic Law)
موضوع	: عقود و ایقاعات (فقه)
موضوع	: Oil and Gas Leases
موضوع	: مالکیت (فقه)
موضوع	: Property (Islamic Law)
شناسه افزوده	: شکری، هادی، ۱۳۶۵
رده‌بندی کنگره	: ۱۴۰۰ م۶۶ / م۱۹۸ BP
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۱۳۳۲۸

www.ketab.ir

انتشارات خرسندی

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فلسطین، خیابان لبافی‌نژاد، بعد از تقاطع خیابان دانشگاه،

پلاک ۱۷۴، واحد ۲.

تلفن ۵-۳۴-۶۶۹۷۱۰ و ۵-۵۸۴-۶۶۴۹۰۵۸۴ و ۶۶۴۸۴۸۵۸

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

فقه نفت و گاز

دکتر ابراهیم موسی زاده

با همکاری: هادی شکری

چاپ دوم: ۱۴۰۰ - شمارگان: ۲۰۰ جلد - قیمت: ۱.۴۰۰.۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-652-7

شابک: ۷-۶۵۲-۱۱۴-۶۰۰-۹۷۸

فهرست مطالب

٧ مقدمه
١١ الفصل الاول: الملكية و الاموال
١١ الاول - المفهوم
١٥ الثاني - المال و أسباب تملكه
١٧ الثالث - أسباب الملكية الفردية
١٧ أولاً - الأسباب المنشئة للملكية و التي تنحصر على الجهد الخاص
١٧ (أ) العمل
٢١ (ب) الكسب المترتب على الجهاد
٢٢ ثانياً - الأسباب الناقلة للملكية و المترتبة على إرادة آخرين
٢٣ الرابع - خصائص الملكية في الشريعة الإسلامية
٢٣ أولاً - الخصائص المتعلقة بحقيقة الملك
٢٥ ثانياً - الخصائص المتعلقة بطبيعة الملك
٢٦ الخامس - أقسام الملكية
٢٨ السادس - أسباب التملك
٣٢ السابع - حق الاختصاص
٣٣ أ - متعلق حق الاختصاص
٣٤ ب - أسباب حصول حق الاختصاص و الأولوية
٣٦ ج - بغض أحكام حق الاختصاص
٣٩ الفصل الثاني: فقه العقود
٣٩ الأول - معنى العقد
٣٩ المعنى اللغوي
٤١ المعنى الاصطلاحي
٤٣ التعريف العام
٤٥ الثاني - بعض القواعد الحاكمة على العقد

٤٥ أ - قَاعِدَةٌ نَفَى السَّبِيلِ
٥٦ ب - قَاعِدَةٌ نَفَى الرَّكُونِ إِلَى الظَّالِمِ
٥٧ ج - أَنْ لَا تَكُونَ الْمُعَامَلَةَ غَرَرِيَّةً
٥٨ د - وَأَنْ لَا تَكُونَ الْمُعَامَلَةُ رَبْوِيَّةً
٦٠ و - أَخْذِ الرَّبَا مِنَ الْكَافِرِ الْحَرَبِيِّ
٦١ هـ - وَجُوبُ الوَقَاءِ بِالشَّرْطِ الْمَجْعُولِ فِي الْعَقْدِ
٦١ الثالث - شُرُوطُ الْعَوَضِينَ
٦٤ الرابع - شُرُوطُ الْمُتَعَاقِدِينَ
٦٥ أولاً - اشْتِرَاطُ الْبُلُوغِ
٦٨ ثانياً - اشْتِرَاطُ الْعَقْلِ
٦٩ ثالثاً - اشْتِرَاطُ الْإِخْتِيَارِ
٧١ رابعاً - اشْتِرَاطُ الْقَصْدِ
٧٣ خَامِساً - اشْتِرَاطُ الْمَالِكِيَّةِ عَلَى التَّصَرُّفِ
٧٤ الخامس - بَيْعُ السَّلْفِ
٧٦ السادس - الْعَمَلُ لَدَى الْبُنُوكِ
٧٧ الفصل الثالث: الانفال
٧٧ الأول - الْأَنْفَالُ مِلْكِيَّةُ الْإِمَامِ
٩١ الثاني - انحاء الملكية و وسائل تحصيلها
١٠٣ الثالث - من احكام المشتركة
١١٧ الفصل الرابع: احياء موات و في المشتركة
١١٧ الاول - المفهوم
١٣٠ الثاني - شُرُوطُ الْإِحْيَاءِ
١٣٦ الثالث - الحریم
١٤٤ الرابع - أَلْقُولُ فِي الْمُسْتَرَكَاتِ
١٦٣ ضمایم
٢٠٥ المصادر

مقدمه

نفت و گاز و فراورده‌های آنها به عنوان یک کالای استراتژیک با تأثیر شگرف بر عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ملل و کشورها به ویژه کشورهای نفت خیز و صادرکننده و واردکننده؛ تبدیل به یک موضوع مهم بین‌المللی شده است که از ابعاد مختلف به ویژه از منظر حقوقی و قوانین و مقررات بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته‌اند. امروزه نفت و گاز در مطالعات حقوقی و فقهی علاوه بر مباحث سنتی مربوط به مالکیت و نحوه حیات و احیا و تصرف آن، با تغییر ماهیت از مسائل ساده به مسائل پیچیده «صنعت نفت»؛ سطوح و دامنه‌های گسترده‌ای را به خود اختصاص داده است که از آن جمله می‌توان مالکیت و حق حاکمیت دولت‌ها نسبت به منابع و درآمدهای حاصل از نفت، میادین مشترک نفتی، نفت دریاها و فلات قاره‌ها، نقش سازمان‌های بین‌الدولی و بین‌المللی در صنعت نفت و گاز، رعایت اصول و موازین زیست‌محیطی در فعالیت، قراردادهای و عملیات نفتی، سرمایه‌گذاری‌های بانکی، بیمه‌ای، بورس و مالیات نفتی، حل و فصل اختلافات بین‌المللی نفتی و ده‌ها مسائل مهم و کلان دیگر را نام برد که مجموعه این مسائل به موجب قوانین، معاهدات، قراردادهای، عرف‌ها، رویه‌ها و اصول کلی حقوقی تعریف و حد و رسم هر یک از آنها به موجب این منابع حقوقی مشخص شده‌اند.

از این منظر «صنعت نفت و گاز» و مسائل پیرامونی آن، به دلیل اینکه یک موضوع مسئله کاملاً مستحدثه محسوب می‌شود، در کتب و آثار مدوّن فقهی بابی مستقل به خود اختصاص نداده‌اند که به منظور پاسخگویی فقهی به ابعاد مختلف آن، می‌باید حوزه‌های پرافتخار و عالمان سترگ فقهی، بیش از پیش در تولید علم و معرفت کارآمد مبتنی بر معارف دین و مستنبط از جواهر کلام آل ... (صلوات ... علیهم) همّت گمارند که البته مشروح مذاکرات فقهای معظم شورای نگهبان در اظهار نظر نسبت به قوانین و مقررات نفتی می‌تواند در این زمینه راهگشا بوده و مبانی فقهی قوانین و مقررات حاکم نفتی را برای مخاطبان به روشنی به تصویر کشد. با این توضیح که هر چند کتب فقهی موجود بابی

مستقل به صنعت نفت و گاز اختصاص نداده‌اند، اما فقدان بایی مدوّن در خصوص یک مسئله نوظهور و مستحدثه، به معنای فقدان مبانی و ریشه‌های آن مسئله در متون و منابع و مصادر فقهی و اسلامی نمی‌باشد، چراکه به دلیل عمق تعالیم اسلام در همه عرصه‌های فردی و اجتماعی، عموم فقهای معظّم از متقدّمین تا متأخرین و در تمامی ادوار فقهی و در ابواب گوناگون فقه به‌ویژه در ابواب نظیر انفال، فیء، احیای موات، خمس، بیع، متأجر، زکات و... به مسائل و موضوعات مربوط به نفت توجه داشته‌اند و حتی در رساله‌های مستقلی چون اموال، خراج، اراضی و... به این نوع از مسائل بیشتر پرداخته‌اند و از نفت به عنوان مصداقی از معادن و از معدن به عنوان مصداقی از انفال یا مشترکات و مباحات به فراخور موضوع، بحث کرده‌اند و حتی می‌توان ادعا کرد که پیشینه حقوق نفت در کشورهای اسلامی به احکام و قوانین فقهی مربوط به آن بازمی‌گردد چراکه نفت تابع مقررات انفال، معادن، اموال و مالکیت در فقه بوده است.

به‌رحال، از آنجا که هدف درس «فقه استدلالی نفت و گاز» در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی رشته‌های «حقوق نفت و گاز»، «حقوق انرژی» و «قراردادهای نفت و گاز» آشنایی با نظرات و آرای فقهی مربوط به مالکیت و نحوه استفاده از معادن زیرزمینی نفت و گاز می‌باشد، لذا به منظور آشنایی دانشجویان رشته‌های مذکور و سایر علاقه‌مندان با مفاهیم اولیه و مبانی «فقه نفت و گاز» و دستیابی آنها به چهارچوب مباحث، وجود متونی کم‌حجم و آسان ضروری بود تا دانشجویان بتوانند در مدت و فرصتی کوتاه با موضوعات و مضامین پایه‌ای «فقه نفت و گاز» آشنا گردند.

اثری که پیش‌رو دارید مشتمل بر چهار فصل است که شامل مباحثی از «فقه اموال و مالکیت»، «فقه العقود»، «انفال» و «احیای موات و مشترکات» می‌باشد که همراه با ترجمه فارسی و به منظور آشنایی با ابعاد مهم فقه نفت و گاز و اهداف پیشین عرضه می‌شود و دلیل گزینش این چهار عنوان فقهی به این خاطر بوده است که چون نفت جزء اموال بوده و براساس عقود و قراردادها مبادله و معامله می‌شود، لذا لازم است با نحوه تملک و معامله آن در قالب فقه‌الاموال و فقه‌العقود آشنا شویم. از سوی دیگر به منظور تعیین ماهیت مالکیت نفت و گاز و قواعد حاکم بر بهره‌برداری و استفاده و تصرف آنها، مباحث مربوط به احیای موات، مشترکات و انفال را انتخاب کردیم تا مخاطبان با آرای فقهی مرتبط با این موضوعات آشنا شوند.

در پایان ضمن تشکر از جناب آقای خرسند، مدیر فرهیخته و ارزشمند انتشارات خرسندی، از همکار محترم جناب آقای هادی شُکری و همچنین از جناب آقای محسن مدنی نژاد که در تدوین و تهیه دو فصل اول تلاش مضاعفی مبذول داشته‌اند بی‌نهایت سپاسگزارم.

بمنه و توفیقه

ابراهیم موسی زاده

تابستان ۱۳۹۵